

УДК 811.111

DOI: 10.32342/2523-4463-2021-1-21-27

І.В. ДЕМЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Льотної академії Національного авіаційного університету (м. Кропивницький)

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ У ЛЬОТНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті зазначається, що ефективність, безпека польотів та збереження авіаційного середовища залежать від компетентних, готових до професійної взаємодії в міжнародному середовищі майбутніх фахівців авіаційної галузі. Авіаційні події, спричинені помилками в процесі ведення радіообміну англійською мовою, відбуваються через брак належного рівня володіння професійною комунікацією. Підготовка висококваліфікованих, умотивованих до комунікації та співробітництва фахівців авіаційної галузі стимулює українські ЛЗВО до пошуку засобів та методів активізації навчання, розробок інформаційно-комунікативних технологій, які спрямовані на розвиток критичного мислення, формування інтересу студентів до освітнього процесу та підготовки до професійної комунікації. Англійська мова є однією з офіційних мов ICAO, для майбутніх фахівців в авіаційній галузі важливою є можливість здобування професійної освіти англійською мовою. Мета англійської підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі полягає у формуванні професійної комунікації, забезпеченні комунікативних потреб у різних сферах спілкування: науковій, соціально-культурній та суспільно-політичній, побутовій. Було застосовано такі *методи* дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація нормативно-правових документів, наукової літератури, навчально-методичної документації, вітчизняного та світового досвіду підготовки фахівців авіаційної галузі; емпіричні – тестування, опитування, педагогічне спостереження, збір даних, аналіз навчальних планів, освітніх програм, вивчення продуктів викладацької та освітньої діяльності.

Професійну комунікацію фахівців авіаційної галузі охарактеризовано певними особливостями, які зумовлені цілями та завданнями взаємодії у професійній діяльності: формалізм термінології радіообміну; лаконічність повідомлень; неможливість використання допоміжних, невербальних засобів; спонтанність і ситуативність; наявність аббревіатур, скорочень, цифр, букв, кодів; обмежений запас професійної лексики та використання спрощених граматичних форм; наявність комунікативних бар'єрів (фонетичних, технічних, психологічних, смислових); наявність професійно-мовленнєвих умінь стандартного загальнономовленнєвого характеру (важлива складова професійної надійності авіафахівців).

Ключові слова: авіаційне середовище, професійна взаємодія, англійська мова, підготовка, професійна комунікація, авіаційні фахівці.

В статье отмечается, что эффективность, безопасность полетов, сохранение авиационной среды зависят от компетентных, готовых к профессиональному взаимодействию в международной среде будущих специалистов авиационной отрасли. Авиационные происшествия, вызванные ошибками в процессе ведения радиообмена на английском языке, происходят из-за отсутствия должного уровня владения профессиональной коммуникацией. Подготовка высококвалифицированных, мотивированных к коммуникации и сотрудничеству специалистов авиационной отрасли стимулирует украинские ЛЗВО к поиску средств и методов активизации обучения, к разработкам информационно-коммуникативных технологий, направленных на развитие критического мышления, формирование интереса студентов к образовательному процессу и подготовке к профессиональной коммуникации. Английский язык является одним из официальных языков ИКАО, для будущих специалистов авиаци-

онной отрасли важным является возможность получения профессионального образования на английском языке. Цель англоязычной подготовки будущих специалистов авиационной отрасли заключается в формировании профессиональной коммуникации, обеспечении коммуникативных потребностей в различных сферах общения: научной, социально-культурной и общественно-политической, бытовой. В статье использованы следующие методы научного исследования: теоретические – анализ, сравнение, обобщение, систематизация нормативно-правовых документов, научной литературы, учебно-методической документации, отечественного и мирового опыта подготовки специалистов авиационной отрасли; эмпирические – тестирование, опрос, педагогическое наблюдение, сбор данных, анализ учебных планов, образовательных программ, изучение продуктов преподавательской и образовательной деятельности.

Профессиональная коммуникация специалистов авиационной отрасли характеризуется определенными особенностями, которые обусловлены целями и задачами взаимодействия в профессиональной деятельности: формализм терминологии радиообмена; лаконичность сообщений; невозможность использования вспомогательных, невербальных средств; спонтанность и ситуативность; наличие аббревиатур, сокращений, цифр, букв, кодов; ограниченный запас профессиональной лексики и использование упрощенных грамматических форм; наличие коммуникативных барьеров (фонетических, технических, психологических, смысловых) наличие профессионально-речевых умений стандартного общеречевого характера (важная составляющая профессиональной надежности авиаспециалистов).

Ключевые слова: авиационная среда, профессиональное взаимодействие, англоязычная подготовка, профессиональная коммуникация, авиационные специалисты.

Безпека польотів, ефективність та збереження авіаційного середовища залежать від компетентних, добре підготовлених до професійної взаємодії в міжнародному середовищі майбутніх фахівців авіаційної галузі. Авіаційні події, спричинені помилками в процесі ведення радіообміну англійською мовою, відбуваються через брак належного рівня володіння професійною комунікацією.

Актуальність зазначеної проблеми задекларовано в законодавчих та нормативно-правових документах: наказі Міністерства транспорту України «Про затвердження правил ведення радіотелефонного зв'язку та фразеології радіообміну у повітряному просторі України» (2004); Циркулярі ICAO № 302-An/175 «Кроскультурні фактори та безпека польотів» (2004); Документі ICAO № 4444 «Організація повітряного руху» (2007); Циркулярі ICAO № 318-An/180 «Критерії мовного тестування для глобального узгодження» (2009); Циркулярі ICAO № 323-An/185 «Рекомендації з програм навчання авіаційної англійської мови» (2009); Документі ICAO № 9835 An/453 «Керівництво з упровадження вимог ICAO щодо володіння мовою» (2010); Документі ICAO № 9859 An/474 «Керівництво з управління безпекою польотів» (2013); «Стратегії розвитку аеронавігаційної системи України на 2015–2025 рр.» (2014) тощо.

У контексті наукового пошуку проблему професійної комунікації фахівців розкрито у дослідженнях Т.О. Брик [Брик, 2009], Л.І. Воротняк [Воротняк, 2008], Н.А. Сури [Сура, 2005], О.В. Тинкалюк [Тинкалюк, 2008] та ін. У педагогічній теорії та практиці накопичено значний обсяг матеріалу, що служить науковим підґрунтям для дослідження проблеми професійної комунікації авіафахівців і поданий у працях О.М. Васюкович [Васюкович, 2018], А.Г. Кириченко [Кириченко, 2013], О.В. Ковтун [Ковтун, 2012], Т.А. Мальковскої [Мальковскої, 2004] та ін.

Професійна комунікація англійською мовою є однією зі складових безпеки польотів, а оволодіння нею – обов'язковим у підготовці фахівців авіаційної галузі до майбутньої професійної діяльності. Підготовка висококваліфікованих, умотивованих до комунікації та співробітництва фахівців авіаційної галузі стимулює українські ЛЗВО до пошуку засобів та методів активізації навчання, до розробок інформаційно-комунікативних технологій, які спрямовані на розвиток критичного мислення, формування інтересу студентів до освітнього процесу та підготовки до професійної комунікації. Для досягнення мети дослідження використано такі *методи*: теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація нормативно-правових документів, наукової літератури, навчально-методичної документації, вітчизняного та світового досвіду підготовки фахівців авіаційної галузі – для з'ясування стану опрацювання порушеної проблеми; емпіричні – тестування, опитування, педагогічне спостереження, збір даних, аналіз навчальних планів, освітніх програм, вивчення продуктів

викладацької та освітньої діяльності – для діагностування та узагальнення отриманих результатів рівня англійської підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі в льотних закладах вищої освіти.

Для багатьох здобувачів вищої освіти одним з основних мотивів здобуття вищої освіти є отримання високого рівня знань та якісна професійно-фахова підготовка. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» якість вищої освіти визначено як «сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість та обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні й матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [Закон України «Про вищу освіту», 2012].

Оскільки англійська мова є однією з офіційних мов ICAO, для майбутніх фахівців в авіаційній галузі особливо важливою є можливість отримання професійної освіти англійською мовою. Сучасне бачення проблеми професійної комунікації авіаційних фахівців полягає в тому, що вона не може зводитися тільки до опанування фразеології радіообміну, використання технічних термінів та абревіатур, основою якої мають бути професійно-мовленнєві вміння стандартного загальнономовленнєвого характеру, які є важливою складовою професійної надійності авіафахівців, але також знання загальної англійської мови, яка, по-перше, сприятиме більш глибокому зануренню в культуру країни навчання, по-друге, знання англійської мови – основний критерій для успішної кар'єри, а також важлива конкурентна перевага в процесі професійної діяльності, та й загалом, англійська мова – міжнародний еквівалент комунікації в сучасному світі, адже економічне, політичне, наукове життя суспільства здійснюється нею.

Головна мета мовної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі полягає у формуванні професійної комунікації, забезпеченні їхніх комунікативних потреб у різних сферах спілкування: науковій (отримання належної підготовки за обраним фахом), соціально-культурній та суспільно-політичній (повноцінне орієнтування та належна адаптація в новому соціально-культурному середовищі, індивідуального культурного зростання), побутовій (задоволення потреб повсякденного життя) та формуванні гармонійної особистості, яка здатна до міжкультурного діалогу.

Основа професійної комунікації (за дослідженнями О.О. Шаталова) становить комплекс умінь, мовленнєвого спілкування в продуктивних і рецетивних видах. Дослідник виокремлює такі ознаки комунікації:

- лінгвістичну (сукупність знань про систему мови, правила функціонування одиниць мови в мовленні та здатність користуватися цією системою для розуміння чужих думок і вираження власних суджень в усній чи письмовій формі);
- мовленнєву або соціолінгвістичну (здатність користуватися мовою у мовленнєвому акті);
- соціокультурну (знання національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови, а також способів користування такими знаннями в процесі спілкування);
- соціальну або прагматичну (бажання та вміння вступати в комунікацію з іншими людьми, здатність орієнтуватися в ситуації спілкування та будувати висловлювання відповідно до комунікативного наміру мовця та ситуації);
- дискурсивну (здатність студента використовувати певні стратегії для конструювання та інтерпретації тексту; знання особливостей, які притаманні різним типам дискурсів та здатності породжувати дискурси у процесі спілкування);
- предметну (здатність орієнтуватися у змістовому плані спілкування в певній сфері людської діяльності) [Шаталов, 2008, с. 143].

Т.І. Дементьєва розглядає професійну комунікацію студентів як сукупність мотивованих знань, навичок і вмінь, необхідних для здійснення мовленнєвої діяльності в навчально-професійній сфері. Дослідниця на підставі аналізу науково-методичних праць виокремлює такі основні компоненти: мотиваційний, що передбачає розвиток мотивів навчання та прищеплення інтересу до вивчення наукового стилю мовлення; мовний, який пов'язаний з теоретичними знаннями мови, лексико-граматичними навичками та вміннями граматично правильно будувати речення; предметно-мовленнєвий, який забезпечує набуття знань про зміст предмета, удосконалення лексичних умінь, а також монологічного та діалогічного

мовлення у навчально-професійній сфері; прагматичний, який зумовлює оволодіння знаннями щодо доцільності вживання відповідних конструкцій, уміннями брати участь у комунікації у зв'язку з намірами та ситуаціями спілкування, нормами мовленнєвого етикету [Дементьева, 2005].

Вступники до льотних закладів вищої освіти мають володіти іноземною мовою на рівні A2–B1 та бути готовими до вивчення професійно орієнтованого курсу з англійської мови для досягнення 4-го рівня за міжнародною шкалою ICAO та на рівні B2 First відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій. Педагогічний досвід показує, що суттєва кількість вступників не володіє достатнім рівнем іноземної мови за міжнародним стандартом, для формування потрібних компетенцій в усіх видах мовленнєвої діяльності, який вимагається за період навчання у закладах вищої освіти за короткий термін.

Пріоритетним поняттям концепції вивчення англійської мови у європейських країнах є не тільки набути знань про мову, але навчитися користуватися мовою як засобом спілкування: висловлювати власні думки, критично мислити, розуміти співрозмовника, проявляти готовність і бажання взаємодіяти з іншими, здатність отримувати інформацію та оцінювати її. Мовна обмеженість будь-якого фахівця не дозволяє повністю реалізувати себе.

Процес підготовки майбутніх авіафахівців-бакалаврів, які беруть участь у високорозвинутому процесі управління повітряним рухом, вимагає від них ґрунтовних знань з таких професійно орієнтованих дисциплін, як: «Авіаційна метеорологія», «Радіотелефонія», «Повітряна навігація», «Безпека польотів» «Управління повітряним рухом», «Повітряне право», «Іноземна мова (англійська)», «Професійна англійська мова (авіаційна)», «Термінологія радіообміну англійською мовою» тощо. Вивчення дисципліни «Професійна англійська мова (авіаційна)» у поєднанні з базовими авіаційними дисциплінами забезпечує ефективність освітнього процесу тому, що засвоєння англійської мови професійного спрямування є необхідним, через те, що перелічені дисципліни мають певні особливості: специфічна термінологія, лексико-граматичні особливості, які притаманні професійно-орієнтованим дисциплінам. Тому в аналізованому руслі доцільно сприяти формуванню комунікативних навичок за допомогою викладання англійською мовою та впровадження нових програм професійно орієнтованих дисциплін.

Беручи до уваги фактор володіння іноземною мовою, ситуація стає ще більш складною. Володіння англійською мовою на 4-му рівні за шкалою ICAO для всіх авіаційних фахівців є обов'язковим знанням, яке перевіряється усіма авіаційними школами й авіакомпаніями. Зазвичай пілоти та диспетчери зобов'язані проходити перевірку рівня знань з англійської мови відповідно до вимог ICAO щодо 4-го рівня [Шкала ICAO, 2017]. Міжнародний екзамen з англійської мови включає в себе шість складових: вимова, структура, словниковий запас, вільне застосування, розуміння та взаємодія.

Недостатній рівень сформованості професійної комунікації робить неможливим введення дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» на першому році навчання у ЛЗВО. Враховуючи те, що студенти немовних спеціальностей вивчають фахові дисципліни та набувають первинних професійних навичок і вмінь, починаючи з 3-го року навчання, вивчення курсу професійно орієнтованої англійської мови упродовж перших років буде неефективним. Таким чином, буде доречно ці два роки вивчати дисципліну «Іноземна мова (англійська)», а на 3-му і 4-му курсах формувати навички професійно орієнтованої комунікації. У такий спосіб ми охопимо рівень B2 First та рівень ICAO, що підвищить мотивацію до знань з англійської мови. Очікується, що після закінчення навчання у магістратурі студент має володіти англійською мовою на 4-му (5-му) рівні за шкалою оцінювання ICAO та рівні B2 First (C1) відповідно до Рекомендацій Ради Європи.

Дисципліна «Іноземна мова (англійська)» є основою сукупності знань та вмінь, що формують авіаційний профіль фахівця в авіаційній галузі. Метою викладання дисципліни є набуття студентами-іноземцями мовленнєвих навичок і вмінь спілкування англійською мовою в різноманітних ситуаціях професійної діяльності та під час виконання службових обов'язків на робочому місці. Головним завданням дисципліни є підготовка студентів до успішної комунікації в їхньому професійному оточенні. Робоча програма з навчальної дисципліни передбачає, що формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців

технічного профілю здійснюється з метою забезпечення високого рівня їхньої професійної компетентності в реальних ситуаціях професійної діяльності, що потребують використання англійської мови. Ця програма розрахована на оволодіння англійською мовою на рівні B1, який є проміжним етапом досягнення рівня B2 First відповідно до Рекомендацій Ради Європи, що є мінімально необхідним для ступеня бакалавра [Ніколаєва, 2003].

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова (англійська)» студент повинен *знати*: характерні особливості англійської мови на побутовому та культурологічному рівнях; граматичні структури, що є необхідними для гнучкого вираження відповідних функцій та понять, а також для розуміння і продукування широкого кола текстів академічній сфері; правила англійського синтаксису для розпізнавання та продукування текстів, пов'язаних з академічною сферою; мовні форми, властиві для офіційних і розмовних реєстрів академічного мовлення; широкий діапазон словникового запасу (у тому числі термінології), що є необхідним в академічній і професійній сферах; та *вміти*: обговорювати навчальні та пов'язані зі спеціалізацією питання для досягнення порозуміння зі співрозмовником; готувати публічні виступи із загальних і галузевих питань, застосовуючи відповідні засоби вербальної комунікації та форми ведення дискусій і дебатів; аналізувати англомовні джерела інформації; анотувати та реферувати англомовні професійні тексти рідною та англійською мовами; перекладати англомовні професійні тексти рідною мовою, користуючись двомовними термінологічними словниками; знаходити нову інформацію, що міститься в англомовних матеріалах, у тому числі галузевих (як у друкованому, так і в електронному вигляді) [Зеленська, Тимченко, 2016].

З огляду на міжнародні процеси, які відбуваються і зумовлюють зміни в авіаційній спільноті і ЗВО, для студентів з різним рівнем підготовки маємо застосовувати індивідуальний підхід, і для підвищення мотивації до опанування професійної англомовної комунікації необхідно запроваджувати нові ступеневі програми.

Дисципліна «Професійна англійська мова (авіаційна)» – одна з найбільш пріоритетних і затребуваних. Дисципліна спрямована на розвиток професійної комунікації, її вивчення триває протягом 3–5-го курсів. *Мета* вивчення дисципліни полягає у формуванні рівня знань, навичок і вмінь авіафахівця з професійної англійської мови (авіаційної), який здатний вирішувати проблеми безпечної організації та проведення польотів згідно із сучасним рівнем вимог, вільного спілкування в рамках обраної професії, як в умовах звичайного польоту, так і в разі виникнення аварійної ситуації. *Завдання* дисципліни полягає в опрацюванні основної авіаційної термінології, формуванні лексичного запасу авіаційної англійської мови для досягнення запланованого 4-го мовленнєвого рівня підготовки (ICAO), вивченні текстів та аудитивних матеріалів, що містяться в документах міжнародних авіаційних організацій, перекладі спеціальних текстів, формуванні та подальшому розвитку навичок аудіювання та мовлення, веденні розмов на професійні теми з фахівцями аналогічного профілю.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен *знати*: основи фонетичного, лексичного і граматичного матеріалу із загальної та професійної англійської мови (не нижче 4-го рівня за шкалою ICAO); авіаційну термінологію, яка дозволяє використовувати у своїй роботі документи ICAO; та *вміти*: сприймати на слух усні повідомлення і висловлювання та адекватно реагувати на них, читати тексти відповідного рівня складності на загальноосвітні та професійні теми, викладати свої думки та спостереження згідно з 4-м рівнем за шкалою ICAO; спілкуватися в умовах професійної діяльності та за її межами як за передбачуваних, так і за непередбачуваних обставин на загальні та професійні теми; використовувати базову авіаційну термінологію, що дозволяє читати та використовувати в практичній роботі документи міжнародних авіаційних організацій [Зеленська, Тимченко, 2016].

У підготовці студентів ЛЗВО зафіксовано прикру тенденцію щодо скорочення часу, відведеного на навчання професійної англомовної комунікації, яка може негативно позначитися на якості їх підготовки та здійсненні професійної англомовної комунікації.

У такій ситуації навчання студентів ЛЗВО не має сучасного ґрунтового навчально-методичного забезпечення: не створено методичних комплексів дисциплін, відсутній банк тестових завдань та програм, не підготовлено та не розроблено методичні матеріали для комп'ютерного забезпечення. Таким чином, на зміну тій ситуації, коли студент залишався

сам на сам з численною кількістю запитань, приходиться інше: тепер студент, маючи доступ до літератури, може готуватися до практичних занять, семінарів або іспитів, покладаючись на власне вміння засвоювати подану інформацію.

Питання змістового наповнення навчальних планів і програм, силабусів набуває важливого значення та посідає чільне місце у професійній підготовці майбутніх авіафахівців у ЛЗВО. Навчальним планом передбачено перелік навчальних дисциплін, його опанування забезпечує успішність професійної підготовки авіафахівців загалом та формування в них мотивації до професійної комунікації зокрема. Зміст дисциплін, поданих у навчальному плані, сприятиме ефективному досягненню мети професійно орієнтованого навчання.

Володіння англійською мовою визначено як професійну необхідність, тому що авіафахівцям властива специфічна комунікація. Визначення поняття «авіаційна англійська мова» подано в документі 9835 ICAO [Manual on the Implementation of ICAO, 2004]. Авіаційна англійська мова охоплює: *ICAO Phraseology* (стандартна фразеологія радіообміну, чітко визначена документами ICAO); *English for specific purposes* (професійна англійська мова, яка передбачає знання авіаційної термінології); *English for general purposes* (загальна англійська мова, що забезпечує можливість вільного спілкування на будь-яку тему).

Як було вище зазначено, студенти авіаційних спеціальностей мають бути компетентними користувачами загальної та авіаційної англійської мови, оскільки вона використовується не тільки пілотами та диспетчерами УПР, але й бортінженерами, диспетчерами з аеронавігаційного забезпечення польотів, рятувальниками, бортпровідниками, менеджерами та ін. Проаналізувавши навчальні програми з професійно орієнтованої англійської мови («Загальна англійська мова», «Фразеологія радіообміну», «Авіаційна англійська мова»). Слід зазначити, що майбутній авіафахівець під час навчання на бакалавраті (з 1-го до 8-го семестру) має досконало оволодіти стандартною фразеологією радіообміну, авіаційною термінологією та розмовною англійською мовою, які є складовими професійної досконалості авіафахівця.

Дисципліни «Іноземна мова» та «Професійна англійська мова» – це дисципліни, які мають комунікативну спрямованість та тісно пов'язані з професійно орієнтованими дисциплінами. Для безпечного радіотелефонного зв'язку потрібні знання зі стандартної фразеології радіообміну ICAO, а також із загальної та авіаційної англійської мови, які забезпечують спілкування у нестандартних і надзвичайних ситуаціях. ICAO рекомендує починати вивчення авіаційної англійської мови після досягнення авіафахівцем 3-го рівня володіння іноземною мовою за шкалою ICAO. За умов досягнення цього рівня, фахівець може досить легко ініціювати та підтримувати розмову на знайомі теми в передбачуваних ситуаціях. Він володіє хоча й обмеженим, але достатнім словниковим запасом для спілкування на загальні, конкретні та пов'язані з професійною діяльністю теми. Не володіючи іноземною мовою як засобом формування та формулювання думок у межах повсякденного спілкування, студент матиме труднощі з вивченням англійської авіаційної технічної термінології, з опрацюванням сучасної іншомовної науково-технічної періодики, спеціальної документації та інструктивних матеріалів. Таким чином, підготовку майбутнього авіафахівця доцільно розпочинати з вивчення загальної англійської мови. Досвід викладачів ЛЗВО, які забезпечують лінгвістичну складову професійної підготовки авіафахівців, засвідчує, що починати вивчення англійської мови професійного спрямування доцільно тоді, коли в студентів сформовано фаховий словник, оскільки несформованість понятійної бази з фаху викликає труднощі лінгвістичного плану у процесі роботи із спеціалізованими текстами.

З'ясовано, що професійна комунікація фахівців авіаційної галузі характеризується певними особливостями, що зумовлені цілями та завданнями взаємодії у професійній діяльності: формалізм термінології радіообміну; лаконічність повідомлень; неможливість використання допоміжних, невербальних засобів; спонтанність і ситуативність; наявність аббревіатур, скорочень, цифр, букв, кодів; обмежений запас професійної лексики та використання спрощених граматичних форм; наявність комунікативних бар'єрів (фонетичних, технічних, психологічних, смислових); наявність професійно-мовленнєвих умінь стандартного загальнономовленнєвого характеру (важлива складова професійної надійності авіафахівців).

Список використаної літератури

- Брик Т.О. Формування вмінь іншомовного професійного спілкування майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах: автореф. дис. канд. пед. наук. Харків, 2009. 20 с.
- Васюкович О.М. Формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях: автореф. дис. канд. пед. наук. К., 2018. 22 с.
- Воротняк Л.І. Педагогічна технологія формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. канд. пед. наук. Хмельницький, 2008. 22 с.
- Дементьева Т.І. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання: автореф. дис. канд. пед. наук. Харків, 2005. 19 с.
- Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / за ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
- Зеленська Л.М., Тимченко С.В. Робоча програма навчальної дисципліни «Англійська мова професійного спрямування». Кіровоград: ЛА НАУ, 2016. 30 с.
- Зеленська Л.М., Тимченко С.В. Робоча програма навчальної дисципліни «Професійна англійська мова (авіаційна)» Кіровоград: ЛА НАУ, 2016. 36 с.
- Кириченко А.Г. Мовні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу. *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови.* 2013. Вип. 21. С. 63–68.
- Ковтун О.В. Формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі. К.: Освіта України, 2012. 448 с.
- Мальковская Т.А. Англо-русские соответствия в языковой структуре радиообмена в режиме общения пилот-авиадиспетчер: дисс. канд. филол. наук. Пятигорск, 2004. 163 с.
- Про вищу освіту: закон України від 05.12.2012 № 2984–14: за станом на 05 грудня 2012 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14> (Останнє звернення 31.03.2021).
- Сура Н.А. Навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою: автореф. дис. канд. пед. наук. Луганськ, 2005. 17 с.
- Тинкалюк О.В. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів. *Вісник львівського університету. Серія педагогічна.* 2008. Вип. 24. С. 53–63.
- Шаталов А.А., Афанасьев В.В., Афанасьева И.В. Мониторинг и диагностика качества образования: монография. М.: НИИ школьных технологий, 2008. 322 с.
- Шкала ICAO оцінювання рівня знань по англійському мові. 2017. URL: http://www.1-avia.ru/english_levels.html (Останнє звернення 31.03.2021).
- Manual on the Implementation of ICAO Language Proficiency Requirements Doc 9835 AN / 453. ICAO, 2004.